

مطالعه تطبیقی دیدگاه‌های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر در برخی حوزه‌های مرتبط با

سیاست‌های کلی نظام

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۲

از صفحه ۱۳۴ تا ۱۶۲

حسین محبوبی‌منش^۱، حمیدرضا کرمی^۲، یوسف سعیدی^۳

چکیده:

زمینه و هدف: در این پژوهش، دیدگاه‌های مسوولان و دست‌اندرکاران حوزه مبارزه با مواد مخدر با توجه به سیاست‌های کلی نظام مورد تحلیل قرار رفت. **روش:** این تحقیق از نظر هدف، کاربردی است؛ و با رویکرد تطبیقی می‌باشد و از جنبه ماهیت دارای ماهیت توصیفی تحلیلی با اتکا به روش آمیخته و بهره‌گیری از روش‌های کمی و کیفی است به نحوی که هم از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و هم از روش پیمایش و بهره‌گیری از پرسشنامه و هم از روش مصاحبه عمیق به شیوه دلفی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل ۸۲ نفر از صاحب‌نظران و کارشناسان ارشد پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا، ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری و قوه قضائیه است که به علت دسترس بودن همگی آنان به عنوان نمونه آماری لحاظ گردیدند. **یافته‌ها:** یافته‌های تحقیق حاکی از تاثیر بازیگران، فرایند و محیط خط‌مشی‌گذاری در اجرای سیاست‌های کلی نظام در سه حوزه مقابله، ساختاری و پیشگیری دارند. **نتیجه‌گیری:** زیرمقوله‌های هر مقوله بر اساس نظر صاحب‌نظران استخراج و یک مدل ارائه گردید.

کلید واژه‌ها: سیاست‌های کلی نظام، رویکرد تطبیقی، خط‌مشی‌گذاری، مقابله، ساختار، پیشگیری.

مقدمه

پدیده شوم موادمخدر، معضلی جهانی است و برای مبارزه با آن چاره‌ای جز اتخاذ راه‌حلی مشترک و مورد توافق در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی وجود ندارد. باید در نظر داشت که مبارزه با صورت‌های مختلف جرایم سازمان‌یافته مسئله ساده‌ای نیست؛ لازم است با چاره‌اندیشی همگانی، سازوکاری بین‌المللی، منطقه‌ای و ناحیه‌ای تدوین و اجرا شود. البته سازوکاری

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین

^۲ دانشجوی دکتری و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین، h.karami7662@gmail.com

^۳ کارشناس ارشد رشته مبارزه با مواد مخدر (نویسنده مسئول): hasannejhad366@gmail.com

که متضمن گسترده ترین ، جدی ترین و کارشناسانه ترین سطح همکاری از سوی کشورها باشد و این مهم جز با تفاهم و هم اندیشی تمام کشورهای جهان در مبارزه با این معضل جهانی حاصل نمی شود. معضلاتی که سلامت و امنیت جامعه جهانی را تهدید می کنند، تنها در سایه همکاری های مشترک دولت ها قابل حل است ، اقدامات یک جانبه نه تنها به حل مشکلات نمی انجامد، بلکه آن را پیچیده تر و صعب تر می کند. آنچه در رفع این بلیه هولناک مهم است، شناخت علل و دلایل به وجود آورنده آن می باشد. در این میان قطعاً بی عدالتی، بی ثباتی سیاسی، مداخله خارجی، فقر مادی و معنوی و می توانند از مهم ترین عوامل تاثیر گذار بر پدیده قاچاق مواد مخدر در منطقه و جهان محسوب گردد.

بر اساس آخرین آمار منتشره از سوی سازمان ملل متحد وجود حداقل ۲۷۵ میلیون نفر معتاد در جهان بازار مناسبی را برای قاچاقچیان و باندهای مافیایی فراهم نموده است. آنها مواد مورد نیاز معتادین را از مناطق تولید به ارزاترین قیمت ممکن تهیه نموده و با ترفندهای مختلف و افزایش حجم ناخالصی ها با گرانترین قیمت به دست مصرف کنندگان می رسانند. در سراسر جهان، مرگ و میر مستقیم ناشی از مصرف مواد مخدر از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۸ به میزان ۶۰ درصد افزایش یافته است. حدود سه چهارم از مرگ و میر ناشی از اختلالات مصرف مواد در میان افراد بالای ۵۰ سال در میان گروه مصرف کنندگان سالخورده مواد مخدر است (گزارش سازمان ملل، ۲۰۱۸). بر اساس این گزارش؛ کشور افغانستان با تولید ۹۳٪ مواد مخدر در جهان؛ بزرگترین تولید کننده مواد مخدر است و در رتبه اول جهان قرار دارد. بر اساس شیوع مصرف بین جوانان و افراد بزرگسال؛ کشور ایران (بیشتر شامل تریاک، هروئین یا متامفتامین ها) در رتبه نهم جهان قرار دارد. همچنین منشا بسیاری از آسیب ها و جرایم، مواد مخدر است و نزدیک به ۷۰ درصد زندانیان کشور به واسطه جرایم مرتبط با مواد مخدر در زندان به سر می برند، همچنین ۴۰ درصد جرایم به صورت مستقیم به دلیل مواد مخدر است و ۵۵ درصد طلاق ها به دلیل اعتیاد به مواد مخدر رخ می دهد، لذا باید برای رسیدن به اهداف ستاد تلاش بیشتری کرد و کارهای بزرگی را انجام داد (ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری، ۱۳۹۷). بنابراین این معضل تهدیدی برای فرهنگ و جامعه انسانی است و مبارزه با آن احترام به شخصیت انسانی ابناء بشر است. بی تردید حل این مشکل فراگیر ، نیازمند دیدگاه مشترک و مشارکت فعال همه مراجع دولتی و سازمانهای غیردولتی در عرصه ملی و همچنین تمامی اعضا و خانواده جهانی در عرصه بین المللی است. اجرای کنوانسیون ها، قطعنامه ها و معاهدات بین المللی می تواند راهگشای

مناسبی در تقویت همکاری بین کشورها محسوب گردد و موجب انطباق فعالیت های داخلی هر کشور با جامعه بین المللی شود.

هنگامی که عوامل مهمی همچون فقر و محرومیت، تبعیض و بی عدالتی در سطح جهان فراگیر شود، ثمره آن چیزی جز ترویج و گسترش جرائم سازمان یافته، مانند قاچاق مواد مخدر نخواهد بود. باید پذیرفت که هیچ کشوری در جهان ایمن و مصون از معضل موادمخدر که هم اکنون ابعاد گسترده و پیچیده ای پیدا نموده، نیست. لذا اجرای راهبردهای ملی به ویژه با تاکید بر باورهای دینی، استحکام خانواده، نهادینه کردن روابط سالم اجتماعی، آموزش فراگیر، اطلاع رسانی حرفهای و شناسایی دلایل و علل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی قاچاق موادمخدر و سوء مصرف آن و توجه جدی به جوانان به ویژه دانشجویان، بنا بر ضرورت بایستی در حداقل زمان ممکن آغاز شود.

قاچاق مواد مخدر و اعتیاد یک بحران و مساله اجتماعی در سطح کلان است و تبیین و تحلیل آن نیازمند یک رویکرد جامعه شناختی و امنیتی است، اساساً باید این مساله و بحران را در سطح کلان و میانی تبیین کرد، نه در سطح خرد، هر چند به سطح خرد نیز باید توجه شود.

وجود اینکه از همان سالهای اولیه پیروزی انقلاب اسلامی مبارزه با قاچاق، خرید و فروش، و مصرف مواد مخدر با جدیت و با محوریت سیاست کنترل عرضه دنبال شد، اما مشاهدات روزمره و برخی آمار رسمی و غیر رسمی حکایت از آن دارد که بر دامنه مشکل روز به روز افزوده شده است. به علاوه، درباره تعداد معتادان و نیز مصرف کنندگان تفننی، برآوردهای ضد و نقیضی وجود دارد. آمارها هر چند که ناهمخوان و در مواردی بزرگ نمایانه است اما حکایت از آن دارد که مسئله مواد مخدر یکی از مسائل اجتماعی حاد در جامعه ایران است. در این میان آسیب-پذیرترین گروه جوانان هستند. به نظر می رسد که احتمال تمایل به مصرف موادمخدر، و در نتیجه اعتیاد، در بین بیکاران، افراد کم سواد و حاشیه نشین، که از ناکامی ها و سرخوردگی های اجتماعی و اقتصادی رنج می برند، بیشتر است. بنابراین، انتظار می رود که دانشجویان که از سرآمدن فکری جامعه هستند و امید دسترسی به امکانات اجتماعی برای آنها بیش از دیگران است، به مصرف مواد مخدر تمایلی نداشته باشند. با وجود این، گسترش امکان دسترسی و مصرف مواد مخدر در جامعه، و به خصوص پایین آمدن میانگین سن معتادان در سالهای اخیر، نگرانی هایی درباره شیوع این پدیده در میان دانشجویان ایجاد کرده است.

در این پژوهش، دیدگاه‌های مسوولان و دست‌اندرکاران حوزه مبارزه با مواد مخدر با توجه به سیاست‌های کلی نظام مورد تحلیل قرار خواهد گرفت

از این‌رو هدف اصلی این تحقیق، شناسایی میزان انطباق دیدگاه‌های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر در برخی حوزه‌های مرتبط با سیاست‌های کلی نظام می‌باشد.

سایر اهداف فرعی به صورت زیر می‌باشد:

۱- شناسایی میزان انطباق دیدگاه‌های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست‌های کلی نظام در حوزه پیشگیری

۲- شناسایی میزان انطباق دیدگاه‌های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست‌های کلی نظام در حوزه مقابله

۳- شناسایی میزان انطباق دیدگاه‌های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست‌های کلی نظام در حوزه ارتقاء و اصلاح ساختار سازمانی.

مبانی نظری تحقیق

زالی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی الگوی موانع اجرای سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر در ایران» در این پژوهش که از طریق مصاحبه با تعداد ۱۸ نفر از خبرگان حوزه اعتیاد و مواد مخدر انجام شد با استفاده از تحلیل مضمون به تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده پرداخت. ایشان به دنبال پاسخگویی به این سوال بود که سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر کدامند و موانع اجرای آن چیست؟ آنان به این نتیجه رسیدند که تاثیر بازیگران، فرایند، ساختار و محیط خط‌مشی‌گذاری در اجرای سیاست‌ها است. در گام بعد عناصر شبکه مضامین، ایشان سیاست‌ها را در قالب الگوی CIPP سازماندهی نمودند و در پایان عدم اجرای اثربخش و کارآمد و مطلوب سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر را بر شمردند. نیازی و حسین زاده آرنانی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی-تلفیقی نقش‌گیری‌های دینی و معنوی در ترک پایدار مواد مخدر در منطقه کاشان» به بررسی تطبیقی نقش‌گیری‌های دینی و معنوی در ترک پایدار مواد مخدر پرداختند. آنان در این پژوهش که به صورت کیفی از متخصصین درمانی و پژوهشگران اعتیاد، افراد موفق در ترک اعتیاد و خانواده‌های آنان بود مصاحبه و در بخش کمی از تعداد ۳۴۳ نفر به صورت نمونه‌گیری هدفمند و طبقه‌ای از پرسشنامه استاندارد پارگامنت، آلپورت و مقیاس‌های محقق ساخته استفاده نمودند. آنان به این نتیجه رسیدند جهت‌گیری‌های دینی و مذهبی قوی با ارتقای سلامت معنوی به کاهش مشکلات روحی و روانی و مقابله مفیدتر کمک کرده و سبب می‌شوند که فرد توان بالاتری برای باقی ماندن در

فرایند ترک اعتیاد داشته باشد و از تزلزل و لغزش به سمت اعتیاد جلوگیری به عمل می آورد. رحیمی پور و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر (مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرتغال و کانادا)» به صورت مروری و کتابخانه‌ای انجام دادند؛ اعلام می‌کنند استفاده از برخی مواد مخدر کم‌خطر، جرم‌زدایی شود تا مسئولین مربوطه با آزادی عمل، سیاست کاهش آسیب را اجرا نمایند و از رفتار کلیه مصرف‌کنندگان مواد مخدر، قضا زدایی صورت بگیرد تا دسترسی به این افراد تسهیل گردد و در پایان به دلیل کاهش سن مصرف‌نویسان نیز در برنامه کاهش آسیب مد نظر سیاست‌گذاران قرار گیرند. قربانی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی و مقایسه تطبیقی قانون مبارزه با مواد مخدر، پیش‌سازها و روان‌گردان‌ها در جمهوری اسلامی ایران با برخی کشورهای همسایه و چالش‌های موجود در منطقه» به این نتیجه رسیدند که ایران به خاطر قرار گرفتن در مجاورت بزرگترین کانون تولید مواد افیونی، ناآرامی در کشورهای همجوار از جمله عراق، واقع شدن در مسیر ترانزیت بالکان و ... حساس‌ترین موقعیت ژئوپلیتیکی را در میان کشورهای منطقه و حتی جهان دارد از طرفی وضع قوانین ساده و سهل در خصوص مواد مخدر و روان‌گردان، عدم اجرای اصولی آن در کشورهای همسایه و همچنین عدم تناسب جرم و مجازات در این کشورها باعث گردیده تا علاوه بر گسترش اعتیاد و قاچاق مواد مخدر در بین همسایگان غربی و شرقی، تبعات ناشی از آن دامن‌گیر جمهوری اسلامی ایران نیز شود. نتایج نشان داد که نوعی ناهماهنگی بین قوانین و مقررات بین کشورهای منطقه وجود داشته و این ناهماهنگی‌ها در مبارزه منطقه‌ای با مواد مخدر تأثیرات منفی را در پی دارد. افضلی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی میزان اثربخشی اقدامات رسانه‌ای در مبارزه با مواد مخدر در ایران» که به صورت توصیفی-تحلیلی انجام شد جامعه آماری این تحقیق جمعیت کل کشور و از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای تصادفی استفاده نمودند. به این نتیجه رسیدند که مردم از میزان اثربخشی اقدامات مختلف رسانه‌ای ضعیف بوده است. این ضعف به ویژه در مناطقی که مصرف مواد مخدر شیوع بالاتری دارد، بیشتر مشهود است. اثربخشی بیشتر و مطلوب‌تر رسانه‌ای به ترتیب مربوط به تلویزیون، سایت‌ها اینترنتی، روزنامه بوده است. تمرکز رسانه‌ها بیشتر بر گروه‌های سنی جوانان، کودکان و نوجوانان بوده است. آنان به طور کلی نتیجه گرفتند که مردم از میزان اثربخشی اقدامات مختلف رسانه‌ای رضایت کمتری دارند. با توجه به اینکه تحقیق حاضر به دنبال مطالعه تطبیقی دیدگاه‌های مسئولان با سیاست‌های کلی نظام ابلاغی مقام معظم رهبری هستیم لذا پیشینه‌های خارجی ذکر نشده است.

سیاست‌های مبارزه با مواد مخدر در ایران

مروری گذرا بر راهبردهای حوزه مواد مخدر ایران طی قرن اخیر حکایت از وجود روح ممنوعیت کشت، تولید و مصرف مواد در تمامی این سال‌ها (به استثنای برخی سال‌ها) دارد. با این حال می‌توان مجموع راهبردها و اقداماتی را که در زمینه مواد مخدر ایران پیگیری شده است، با توجه به تفکر حاکم بر نظام سیاسی کشور، به دو دسته کلی پیش و پس از انقلاب اسلامی تفکیک کرد که هر یک از اینها به نوبه خود به دوره‌های متفاوتی تقسیم می‌شوند:

تقسیم‌بندی و مراحل مبارزه با مواد مخدر در ایران قبل از انقلاب

از سال ۱۲۸۹ تا سال ۱۳۵۷ خورشیدی (وقوع انقلاب اسلامی)، طی مدت قریب به ۶۸ سال، تعداد ۵۲ قانون و نظام‌نامه توسط دولت‌های وقت، در زمینه مبارزه با مواد اعتیادآور به تصویب رسیده است. در این مدت اگر چه هیچ‌گاه راهبرد مدونی به مفهوم علمی به تصویب مراجع ذیصلاح نرسیده، اما روح حاکم بر قوانین مصوب، گویای تحقق راهبردهای نانوشته‌ای از این قرار است:

الف) راهبرد نخست (۱۲۸۹ تا ۱۳۳۴ خورشیدی): تفکر اقتصادی-انحصار کامل دولت به صورت رسمی.

ب) راهبرد دوم (۱۳۳۴ تا ۱۳۴۷ خورشیدی):

ممنوعیت کشت خشخاش و مقابله با توزیع و مصرف مواد (راهبرد سرکوب و اقدامات قهریه)، همزمان با انحصار غیررسمی واردات مواد توسط برخی از ارکان وابسته به حکومت وقت.

ج) راهبرد مرحله سوم (۱۳۴۷ تا ۱۳۵۷ خورشیدی):

آزادسازی کشت خشخاش، انحصار خرید و فرآوری تریاک توسط دولت، وابستگی دربار و توزیع سهمیه‌ای برای مصرف‌کنندگان خاص و مقابله با قاچاقچیان. مجموعه اقدامات انجام شده طی دوران پیش از انقلاب اسلامی، به رغم برخی دستاوردهای مقطعی، اشکالات اساسی زیر را به همراه داشته است:

۱- سیاست‌های گردشی در تصویب قوانین

۲- تعارض و اختلاف در تصمیمات کلان به دلیل فقدان راهبرد مصوب و مدون

۳- عدم توجه به امر پیشگیری به صورت یک اولویت

۴- عدم اتکا به برنامه جامع و منسجم و در نظر نگرفتن ظرفیت‌های جامعه برای تحقق اهداف

۵- تکیه صرف بر قوای قهریه (قضایی و انتظامی) و غفلت از سایر ابعاد فرهنگی، اقتصادی و

اجتماعی مبارزه (فقدان نگرش سیستمی)

۶- محدود شدن به مرزهای جغرافیایی و برخورد انفعالی نسبت به وقایع و رخداد‌های فراملی

۷- عدم توجه به نقش مردم در فرایند رویارویی با مواد اعتیادآور (زکریایی، ۱۳۹۰: ۴۰).

سیاست‌ها و برنامه‌ها در اجتماعی شدن با تأکید بر کاهش تقاضای مواد مخدر

۱- برنامه اول توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (۱۳۶۸-۱۳۷۲)

در دهه اول بعد از انقلاب به خاطر شرایط ویژه کشور داشتن برنامه توسعه با مشکل روبه‌رو بوده است؛ ولی بعد از پایان جنگ و به وجود آمدن آرامش نسبی در کشور باعث گردید که برنامه اول توسعه (۱۳۶۸-۱۳۷۲) تدوین و اجرایی شود.

برنامه دوم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (۱۳۷۴-۱۳۷۸)

در سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۱۳۷۸) به موضوع آسیب‌های اجتماعی به‌طور اعم و موضوع «اعتیاد» به‌طور اخص، اشاره نشده است اما در خط‌مشی برنامه مجدداً در بند ۱۴ بر «بسیج امکانات دستگاه‌های ذی‌ربط در جهت ریشه‌کنی اعتیاد» اصرار ورزیده شده است. در احکام این برنامه، هیچ موردی در خصوص موضوع «اعتیاد» به تصویب نرسیده است. در این برنامه، تأکید بر «ریشه‌کنی اعتیاد» بیش از آن‌که بر مبنای واقع‌بینی باشد، در راستای برداشتن گام‌های غیرعملی و شعاری تلقی می‌شود چون «تعداد معتادان کشور در آن مقطع قابل توجه بوده و قانون‌گذار بدون توجه به موضوع تقاضای مواد در جامعه به ریشه‌کنی اعتیاد مصر بوده است» (صرامی، ۱۳۹۶).

برنامه سوم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (۱۳۷۹-۱۳۸۳)

قانون برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳) در موضوع «اعتیاد» به کلی سکوت اختیار کرده است. در هیچ‌یک از بندهای قانون به موضوع اعتیاد، مواد مخدر و روان‌گردان‌ها اشاره نشده است. پس از پایان نقد و بررسی‌های انجام‌شده در خصوص برنامه‌های اول تا سوم توسعه مقرر شد سند چشم‌انداز ۲۰ ساله به‌عنوان سند بالادستی برنامه‌های توسعه بعدی قرار گیرد. در پایان متن سند چشم‌انداز نیز مبانی سند برنامه توسعه چهارم به‌صورت مختصر و بر اساس سند چشم‌انداز تعیین شده است و با توجه به این مسئله سیاست‌هایی نیز ذکر شده‌اند.

برنامه چهارم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

برنامه پنج‌ساله چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) به‌عنوان برنامه پیش‌تاز در امر پیشگیری و مدیریت آسیب‌های اجتماعی شناخته می‌شود. در این برنامه چندین ماده به این امر اختصاص داده شده است. برنامه چهارم توسعه با ویژگی‌هایی همچون «توجه به امر پیشگیری»، «مشارکت سازمان‌های غیردولتی»، «توانمندی‌سازی به‌عنوان عامل پیشگیرانه و بازپروری آسیب‌دیدگان»، «توجه به خشونت علیه زنان در یک ماده جداگانه» و «توجه به سرمایه اجتماعی و حقوق شهروندی» به‌عنوان برنامه

منسجمی قلمداد می‌شود که در امر آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی، با توجه به تجربیات برنامه‌های گذشته تدوین شده است.

محور اصلی آسیب‌های اجتماعی در برنامه چهارم، در ماده ۹۷ آمده است. طبق این ماده «دولت مکلف است، به منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی، نسبت به تهیه طرح جامع کنترل کاهش آسیب‌های اجتماعی، با تأکید بر پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر اقدام نماید».

برنامه پنجم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (۱۳۹۰-۱۳۹۴)

در ماده ۲۰۷ برنامه پنجم توسعه، دولت مجاز به تهیه «لایحه جامع مبارزه همه‌جانبه با مواد مخدر» شده است.

«ماده ۲۰۷- دولت مجاز است: الف- به پیشنهاد ستاد مبارزه با مواد مخدر، بر اساس سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر با مشارکت نهادهای ذی‌ربط، لایحه جامع مبارزه همه‌جانبه با مواد مخدر، روان‌گردان‌ها و پیش‌سازها را تهیه و جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی ارائه نماید.»

برنامه ششم توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)

برنامه ششم توسعه، حاوی برنامه‌های معطوف به رفع آسیب‌های اجتماعی است که یا مستقیماً مربوط به اجتماعی شدن امر مبارزه با مواد مخدر هستند یا به‌طور غیرمستقیم.

«ماده ۸۰- دولت مکلف است طبق قوانین مربوطه و مصوبات شورای اجتماعی به منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی، نسبت به تهیه طرح جامع کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی با اولویت اعتیاد، طلاق، حاشیه‌نشینی، کودکان کار و مفسد اخلاقی مشتمل بر محورهای ذیل اقدام کند به گونه‌ای که آسیب‌های اجتماعی در انتهای برنامه به بیست و پنج درصد کنونی کاهش یابد»

الف) پیشگیری

ب) خدمت‌رسانی و بازتوانی

پ) شناسایی و بهبود نقاط آسیب خیز

ت) حمایت از زنان سرپرست خانوار

ث) مقابله با اعتیاد با حمایت قوه قضائیه

ج) حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان

چ) تأمین مسکن نیازمندان

ح) ساماندهی کودکان کار

آنچه در ادامه می‌آید مروری اجمالی به راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های مبارزه با مواد مخدر است که از طریق ستاد مبارزه با مواد مخدر تهیه و تدوین شده است.

افزون بر قانون اساسی به عنوان اولین مستند رویارویی با مواد مخدر و اعتیاد که چند اصل آن (اصول 40، 3 و 154) بر حفظ کرامت انسان، ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی و مبارزه با مواد مخدر و ممنوعیت تجاوز به منافع عمومی تاکید دارد، از دیگر اسناد بالادستی که در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌توان به آنها اشاره کرد، سیاست‌های کلی نظام بود که پس از تهیه آن توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام از سوی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) ابلاغ شد و به عنوان سندی بالادستی در دستور کار دستگاه‌های اجرایی و ستادی قرار گرفت. ابلاغیه مزبور در ۱۱ بند به شرح زیر است:

- ۱- مبارزه فراگیر و قاطع علیه کلیه فعالیت‌ها و اقدامات غیرقانونی مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان و پیش‌سازهای آنها از قبیل کشت، تولید، ورود، صدور، نگهداری و عرضه مواد.
 - ۲- تقویت، توسعه، تجهیز و استفاده فراگیر از امکانات اطلاعاتی، نظامی، انتظامی و قضایی برای شناسایی و تعقیب و انهدام شبکه‌ها و مقابله با عوامل اصلی داخلی و بین‌المللی مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان‌ها و پیش‌سازهای آنها.
 - ۳- تقویت، تجهیز و توسعه یگان‌ها و مکانیزه کردن سامانه‌های کنترلی و تمرکز اطلاعات به منظور کنترل مرزها و مبادی ورودی کشور و جلوگیری از اقدامات غیرقانونی مرتبط با مواد مخدر، روان‌گردان و پیش‌سازهای آنها و تقویت ساختار تخصصی مبارزه با مواد مخدر در نیروی انتظامی و سایر دستگاه‌های ذیربط.
 - ۴- اتخاذ راهکارهای پیشگیرانه در مقابله با تهدیدات و آسیب‌های ناشی از مواد مخدر و روان‌گردان با بهره‌گیری از امکانات دولتی و غیردولتی با تاکید بر تقویت باورهای دینی مردم و اقدامات فرهنگی، هنری، ورزشی، آموزشی و تبلیغاتی در محیط خانواده، کار، آموزش و تربیت و مراکز فرهنگی و عمومی.
 - ۵- جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر و روان‌گردان و پیش‌سازهای آنها جز در موارد علمی، پزشکی، صنعتی و برنامه‌های مصوب درمان و کاهش آسیب.
 - ۶- ایجاد و گسترش امکانات عمومی تشخیص، درمان، بازتوانی و اتخاذ تدابیر علمی جامع و فراگیر
- باهداف:

الف) درمان و باتوانی مصرف‌کنندگان

ب) کاهش آسیب‌ها

ج) جلوگیری از تغییر الگوی مصرف از مواد کم خطر به مواد پرخطر

۷- اتخاذ تدابیر لازم برای حمایت های اجتماعی پس از درمان مبتلایان به مواد مخدر و انواع روان-گردان در زمینه اشتغال، اوقات فراغت، ارائه خدمات مشاوره و پزشکی و حمایت های حقوقی و اجتماعی برای افراد بازتوانی شده و خانواده های آنها

۸- تقویت و ارتقاء دیپلماسی منطقه ای و جهانی مرتبط با مواد مخدر و روان گردان در جهت:

الف) هدفمند کردن مناسبات

ب) مشارکت فعال در تصمیم سازی ها، تصمیم گیری ها و اقدامات مربوط

ج) بهره برداری از تجارب و امکانات فنی، پشتیبانی و اقتصادی کشور های دیگر و سازمان های بین

المللی

د) فراهم کردن زمینه اقدام مشترک در جلوگیری از ترانزیت مواد مخدر

۹- اتخاذ تدابیر لازم برای حضور و مشارکت جدی مردم و خانواده ها در زمینه های پیشگیری، کاهش آسیب و درمان معتادان.

۱۰- توسعه مطالعات و پژوهش های بنیادی، کاربردی و توسعه ای در امر مبارزه با مواد مخدر و روان-گردان و پیشگیری و درمان معتادان باتکیه بر دانش روز دنیا و استفاده از ظرفیت های علمی و تخصصی ذیربط در کشور

۱۱- ارتقاء و اصلاح ساختار مدیریت مبارزه با مواد مخدر و روان گردان به منظور تحقق سیاست های کلی نظام و سرعت بخشیدن به فعالیت ها و هماهنگی در اتخاذ سیاست های عملیاتی و کلیه اقدامات اجرایی و قضایی و حقوقی.

روش شناسی

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی است؛ و با رویکرد تطبیقی می باشد و از جنبه ماهیت دارای ماهیت توصیفی تحلیلی با اتکا به روش آمیخته و بهره گیری از روش های کمی و کیفی است به نحوی که هم از روش کتابخانه ایی و اسنادی و هم از روش پیمایش و بهره گیری از پرسشنامه و هم از روش مصاحبه عمیق به شیوه دلفی استفاده شده است. این تحقیق دارای دو جامعه آماری است شامل: الف) مسوولانی خبره و شاخص از نیروی انتظامی می باشد که دارای جایگاه هجده به بالا با سنوات خدمتی ۲۵ سال به بالا هستند که بیشترین سابقه خدمتی در حوزه مبارزه با مواد مخدر ناجا را دارند.

ب) جامعه آماری دوم شامل خبرگان و کارشناسان مرتبط با موضوع در هر دو حوزه نظری و تجربی به تعداد ۱۰۰ نفر به شرح جدول زیر هستند.

عنوان	تعداد
نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران	۵۰
ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری	۳۰
قوه قضائیه (مجتمع و دادسراهای رسیدگی به جرائم مواد مخدر)	۲۰
جمع	۱۰۰

حجم نمونه

برای بدست دادن نمونه آماری اول (الف) از شیوه نمونه گیری هدفمند با اتکا بر روش نمونه گیری گلوله برفی تا اشباع نظری بهره گیری خواهد شد و برای تعیین حجم نمونه جامعه آماری (ب) به صورت تمام شمار است. بنابراین تعداد ۱۰۰ نفر در تحقیق در نظر گرفته می شوند. این پژوهش از هر دو روش کیفی و کمی بهره خواهد برد لذا ابزار جمع آوری اطلاعات نیز در هر بخش متفاوت خواهد بود. پس از مطالعه و مرور منابع و ادبیات موضوع نسبت به طراحی سوالات متناسب به مولفه های سیاست های کلی نظام اقدام خواهد شد لذا در بخش کیفی از روش مصاحبه با صاحب نظران حوزه مبارزه با مواد مخدر (مصاحبه نیمه ساختار یافته) استفاده خواهد شد. سپس با تهیه پرسشنامه و تکمیل آن توسط خبرگان و کارشناسان مرتبط و با استفاده از روش آمار مقتضی تحلیل خواهد شد.

یافته

سوال اول: دیدگاه های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟

از آزمون میانگین جامعه تی تست می توان سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. در سوال مطرح شده در مورد میانگین جامعه در سطح خطای ۵٪ مورد بررسی قرار می گیرد. در مورد حوزه مقابله، مولفه های مطرح شده که در سوالات آمده است. حال با استفاده از آزمون تی، سوال مورد بررسی قرار گرفتند برای تایید این سوال که «دیدگاه های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟» ابتدا مولفه بازیگران و در ادامه مولفه های فرایند و محیط در حوزه مقابله بررسی می شود. فرض شد که برای منطبق بودن نظرات پاسخ دهندگان، میانگین آن باید بیشتر از ۳ باشد.

الف) بازیگران

برای بررسی مولفه بازیگران در حوزه مقابله و پاسخ به این سوال که «دیدگاه های مسئولان حوزه مقابله (بازیگران) با سیاست های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟» می توان

توسط آزمون میانگین جامعه تی تست سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. نتیجه در جدول شماره ۴-۸ آمده است.

جدول ۴-۸: آزمون میانگین حوزه مقابله (بازیگران)

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	ارزش تی	میانگین مقابله (بازیگران)
حد پایین	حد بالا					
۳,۵۹	۳,۹۳	۳,۷۶	۰,۰۰۰	۸۰	۴۴,۲۷۲	

در جدول مشخص می باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۵٪ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، مولفه بازیگران حوزه مقابله بر سیاست‌های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه بازیگران است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

- ۱- به کارگیری نیروی انسانی مناسب و متخصص در حوزه مقابله
- ۲- جدیت کافی در اجرای سیاست‌ها و خط مشی‌های مقابله‌ای
- ۳- توسعه مطالعات و پژوهش‌های بینادی، کاربردی و توسعه‌ای در امر مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان با تکیه بر دانش روز دنیا
- ۴- اولویت و اهمیت مسئله مواد مخدر در دیدگاه مسئولان
- ۵- توسعه و ساخت کادر در حوزه مدیران حرفه‌ای
- ۶- برنامه‌ریزی جهت مشارکت کافی دستگاه‌های مسئول

ب) فرایند

برای بررسی مولفه فرایند در حوزه مقابله و پاسخ به این سوال که «دیدگاه‌های مسئولان حوزه مقابله (فرایند) با سیاست‌های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟» می‌توان

توسط آزمون میانگین جامعه تی تست سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. نتیجه در جدول شماره ۴-۱۲ آمده است.

جدول ۴-۱۲: آزمون میانگین حوزه مقابله (فرایند)

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	ارزش تی	میانگین مقابله (فرایند)
حد پایین	حد بالا					
۳,۴۳	۳,۷۷	۳,۶۰	۰,۰۰۰	۸۱	۴۲,۱۳	

در جدول مشخص می باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۵٪ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، مولفه فرایند حوزه مقابله بر سیاست‌های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه فرایند است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

- ۱- استفاده از امکانات اطلاعاتی، انتظامی و قضایی جهت شناسایی باندها و شبکه‌های قاچاق مواد مخدر، روان گردان و پیش‌سازها
- ۲- اقدام در جهت به روزرسانی قانون مبارزه با مواد مخدر
- ۳- اجرای کامل سند مقابله با مواد مخدر
- ۴- توجه کافی و نظارت بر پولشویی، جریان های مالی
- ۵- راه‌اندازی سیستم ارزشیابی و نظارت بر اجرای برنامه‌ها و سیاست‌ها
- ۶- بازنگری دوره‌ای سیاست‌ها و برنامه‌ها

ج) محیط

برای بررسی مولفه محیط در حوزه مقابله و پاسخ به این سوال که «دیدگاه‌های مسئولان حوزه مقابله (محیط) با سیاست های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟» می‌توان

توسط آزمون میانگین جامعه تی تست سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. نتیجه در جدول شماره ۴-۱۶ آمده است.

جدول ۴-۱۶: آزمون میانگین حوزه مقابله (محیط)

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	ارزش تی	میانگین مقابله (محیط)
حد پایین	حد بالا					
۳,۳۴	۳,۷۵	۳,۵۴	۰,۰۰۰	۸۱	۳۴,۵۴	

در جدول مشخص می باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۵٪ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، مولفه محیط حوزه مقابله بر سیاست های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه محیط است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

- ۱- استفاده از ظرفیت های بین المللی در حوزه مقابله و مبارزه با مواد مخدر
- ۲- فراهم کردن زمینه اقدام مشترک در جلوگیری از ترانزیت مواد مخدر
- ۳- مشارکت فعال در تصمیم سازی، تصمیم گیری ها در منطقه و جهان

سوال دوم: دیدگاه های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست های کلی نظام در حوزه ساختاری منطبق است؟

از آزمون میانگین جامعه تی تست می توان سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. در سوال مطرح شده در مورد میانگین جامعه در سطح خطای ۵٪ مورد بررسی قرار می گیرد. در مورد حوزه ساختاری، مولفه هایی مطرح شده که در سوالات آمده است. حال با استفاده از آزمون تی، سوال مورد بررسی قرار گرفتند برای تایید این سوال که «دیدگاه های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست های کلی نظام در حوزه ساختاری منطبق است؟». فرض شد که برای منطبق بودن نظرات پاسخ دهندگان، میانگین آن باید بیشتر از ۳ باشد.

جدول ۴-۲: آزمون میانگین حوزه ساختاری

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	ارزش تی	میانگین ساختاری
حد بالا	حد پایین					
۳,۸۷	۳,۴۶	۳,۶۷	۰,۰۰۰	۸۰	۳۵,۳۴	

در جدول مشخص می باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۵٪ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، اقدامات حوزه ساختاری بر سیاست‌های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه ساختاری است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

- ۱- ایجاد هماهنگی بین مراجع سیاست‌گذار و مجری
- ۲- ارتقا و اصلاح ساختار (نیروی انسانی و...) مدیریت و مبارزه با مواد مخدر به یک ساختار مطلوب
- ۳- سرعت بخشیدن به فعالیت‌ها و هماهنگی در اتخاذ سیاست‌های عملیاتی، اجرایی، قضایی و حقوقی
- ۴- ارتباط موثر با واحدهای مبارزه با مواد مخدر در سازمان‌های مرتبط
- ۵- لحاظ کردن بودجه کافی برای تجهیز و استفاده از فناوری‌های نوین
- ۶- ایجاد یک مدیریت سیستمی و یکپارچه

سوال سوم: دیدگاه‌های مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست‌های کلی نظام در حوزه پیشگیری منطبق است؟

از آزمون میانگین جامعه تی تست می‌توان سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. در سوال مطرح شده در مورد میانگین جامعه در سطح خطای ۵٪ مورد بررسی قرار می گیرد. در مورد حوزه پیشگیری، مولفه‌هایی مطرح شده که در سوالات آمده است. حال با استفاده از آزمون تی، سوال مورد بررسی قرار گرفتند برای تایید این سوال که «دیدگاه‌های

مسئولان حوزه مبارزه با مواد مخدر با سیاست های کلی نظام در حوزه پیشگیری منطبق است؟» ابتدا مولفه بازیگران و در ادامه مولفه های فرایند و محیط در حوزه پیشگیری بررسی می شود. فرض شد که برای منطبق بودن نظرات پاسخ دهندگان، میانگین آن باید بیشتر از ۳ باشد.

الف) بازیگران

برای بررسی مولفه بازیگران در حوزه پیشگیری و پاسخ به این سوال که «دیدگاه های مسئولان حوزه پیشگیری (بازیگران) با سیاست های کلی نظام در حوزه پیشگیری منطبق است؟» می توان توسط آزمون میانگین جامعه تی تست سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. نتیجه در جدول شماره ۴-۲۴ آمده است.

جدول ۴-۲۴: آزمون میانگین حوزه پیشگیری (بازیگران)

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان		تفاوت	سطح	درجه	ارزش تی	میانگین پیشگیری (بازیگران)
حد بالا	حد پایین	میانگین	معناداری	آزادی		
۳,۴۳	۳,۸۵	۳,۶۴	۰,۰۰۰	۸۰	۳۳,۹۴	

در جدول مشخص می باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۰.۵٪ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، مولفه بازیگران حوزه پیشگیری بر سیاست های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه بازیگران است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

جدول ۴-۲۷: رتبه بندی عوامل حوزه پیشگیری (بازیگران)

رتبه میانگین	عوامل	حوزه و بعد
۲,۰۶	اقدام جهت ارتقای نیروی انسانی مناسب و متخصص در حوزه پیشگیری در تمامی دستگاه های متولی	حوزه پیشگیری (بازیگران)
۲,۰۴	توسعه مطالعات و پژوهش های بنیادی، کاربردی و توسعه ای در پیشگیری با تکیه بر دانش روز دنیا	
۱,۹۰	توسعه و ساخت کادر در حوزه مدیران حرفه ای	

با توجه به اینکه مقدار سطح معنی‌داری در این آزمون مقدار ۰,۲۸۹ به دست آمد لذا می‌توان گفت تفاوت معنی‌داری بین گویه‌ها وجود ندارد و لذا نمی‌توان ترتیب خاصی برای آنان در نظر گرفت.

ب) فرایند

برای بررسی مولفه فرایند در حوزه پیشگیری و پاسخ به این سوال که «دیدگاه‌های مسئولان حوزه پیشگیری (فرایند) با سیاست‌های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟» می‌توان توسط آزمون میانگین جامعه‌تی تست سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. نتیجه در جدول شماره ۴-۲۸ آمده است.

جدول ۴-۲۸: آزمون میانگین حوزه پیشگیری (فرایند)

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان	تفاوت		سطح معناداری	درجه آزادی	ارزش تی	میانگین پیشگیری (فرایند)
	حد بالا	حد پایین				
۳,۳۷	۳,۷۵	۳,۵۶	۰,۰۰۰	۸۱	۳۷,۴۸	

در جدول مشخص می‌باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۰,۰۵ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می‌توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ‌تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، مولفه فرایند حوزه پیشگیری بر سیاست‌های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه فرایند است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

- ۱- تدوین برنامه‌های اجرایی جهت جلوگیری از تغییر الگوی مصرف از مواد کم‌خطر به مواد پرخطر
- ۲- تدوین و ارائه راهکارهای پیشگیرانه در مقابله با تهدیدات و آسیب‌های ناشی از مواد مخدر و روان‌گردان
- ۳- اقدام در جهت جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر و روان‌گردان و پیش‌سازهای آنها

۴- تدوین سیاست و برنامه‌های اجرایی برای حضور و مشارکت مردم و خانواده‌ها در زمینه‌های

پیشگیری، کاهش آسیب معنادان

۵- اجرای کامل سند جامع پیشگیری از اعتیاد

ج) محیط

برای بررسی مولفه محیط در حوزه پیشگیری و پاسخ به این سوال که «دیدگاه‌های مسئولان حوزه پیشگیری (محیط) با سیاست‌های کلی نظام در حوزه مقابله منطبق است؟» می‌توان توسط آزمون میانگین جامعه تی تست سوال مورد نظر را مورد بررسی قرار داد. نتیجه در جدول شماره... آمده است.

جدول ۴-۳۲: آزمون میانگین حوزه پیشگیری (محیط)

مقدار آزمون = ۳						
فاصله اطمینان		تفاوت میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	ارزش تی	میانگین پیشگیری (محیط)
حد بالا	حد پایین					
۳,۳۸	۳,۷۶	۳,۵۷	۰,۰۰۰	۸۱	۳۷,۲۵	

در جدول مشخص می‌باشد که سطح معناداری با توجه به اینکه از ۵٪ کوچکتر است. چون حد بالا و پایین هر دو مثبت هستند می‌توان گفت که میانگین از مقدار مورد آزمون (عدد ۳) بزرگ تر است و در نتیجه بر اساس نظر پاسخ دهندگان، مولفه محیط حوزه پیشگیری بر سیاست‌های کلی نظام منطبق بوده است.

عوامل بیان شده که بیانگر مولفه بازیگران است مورد بررسی قرار گرفت. همچنین با استفاده از جداول آنالیز واریانس و آزمون فریدمن تقدم و تاخر در میان عوامل بررسی که نتیجه به صورت زیر استخراج گردید:

۱- استفاده از ظرفیت رسانه‌ها، موسسات خصوصی و نهادهای آموزشی و فرهنگی،

هنری، ورزشی، آموزشی و تبلیغاتی در محیط خانواده، کار در امر پیشگیری

۲- بهره‌گیری از امکانات دولتی و غیر دولتی با تاکید بر باورهای دینی

۳- برنامه‌ریزی و اقدام موثر و جامع به منظور حضور و مشارکت جدی مردم در زمینه

پیشگیری و کاهش آسیب

۴- بهره‌برداری از تجارب سایر کشورها در امر پیشگیری

منابع فارسی:

- افضل‌لی، رسول؛ صرامی، حمید؛ رحمانی، حامد و رحمانی نسل، محمد (۱۳۹۶). ارزیابی میزان اثربخشی اقدامات رسانه‌ای در مبارزه با مواد مخدر در ایران، فصلنامه اعتیادپژوهی سو مصرف مواد، سال یازدهم، شماره چهل و دوم، ۶۷۹-۲۹.
- بقایی سرابی، علی و صرامی، حمید (۱۳۹۷). اجتماعی شدن رویکردی نوین در کاهش تقاضای مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، انتشارات ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.
- رحیمی‌پور، ایمان؛ حبیب‌زاده، محمد جعفر؛ محقق داماد، سید مصطفی؛ فرجیها، محمد و امید، جلیل (۱۳۹۵). سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر (مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرغال و کانادا، فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۲۰، شماره ۳، ۸۵-۱۰۹.
- زالی، سلمان؛ عطاردی، محمدرضا و دانایی فرد، حسن (۱۳۹۷). واکاوی الگوی موانع اجرای سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر در ایران، فصلنامه راهبرد، سال ۲۷، شماره ۸۸، ۱۸۵-۲۱۵.
- زکریایی، محمدعلی (۱۳۹۰). درآمدی بر مقایسه تطبیقی سیاست‌ها و راهبردهای مبارزه با مواد مخدر، انتشارات مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری (۱۳۹۷). میزگرد علمی اجتماعی شدن مبارزه با مواد مخدر.
- صرامی، حمید (۱۳۹۶). «سخن اول»، فصلنامه اعتیادپژوهی، دوره ۱۱، شماره ۴۲.
- قربانی، ابراهیم. اکبری، کریم. محمدی، میرصادق و حسینی، بهرام (۱۳۹۵). بررسی و مقایسه تطبیقی قانون مبارزه با مواد مخدر، پیش‌سازها و روان‌گردان‌ها در ج.ا.ایران با برخی کشورهای همسایه، فصلنامه علمی-ترویجی مطالعات بین‌المللی پلیس، سال ششم، شماره ۲۶، صص ۹-۳۷.
- نیازی، محسن و حسینی‌زاده آران‌ی، سید سعید (۱۳۹۷). بررسی تطبیقی-تلفیقی نقش جهت‌گیری‌های دینی و معنوی در ترک پایدار مواد مخدر در منطقه کاشان، فصلنامه اعتیادپژوهی سو مصرف مواد، سال دوازدهم، شماره پنجاهم، ۶۷-۸۷.